

ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано категорії "суб'єкт", "суб'єкт адміністративних відносин", "суб'єкт адміністративного права". Автором розкрито авторське визначення поняття суб'єктів адміністративних відносин у сфері банківської діяльності.

Ключові слова: суб'єкт, адміністративні відносини, банк, банківська діяльність, адміністративне законодавство.

В статье проанализированы категории "субъект", "субъект административных отношений", "субъект административного права". Автором раскрыто авторское определение понятия субъектов административных отношений в сфере банковской деятельности.

Ключевые слова: субъект, административные отношения, банк, банковская деятельность, административное законодательство.

The article analyzed the categories of "subject", "subject of an administrative relations," "subject of administrative law". The author revealed the author's definition of administrative relations in the field of banking.

Keywords: subject, administrative relations, bank, banking activity, strong and dynamic partnership, administrative legislation.

Постановка проблеми. Однією з особливостей адміністративних правовідносин у сфері банківської діяльності є специфічні ознаки суб'єктів цих правовідносин, що детермінують їх зміст та спрямованість. Тому, вважаємо за доцільне, в межах комплексного дослідження проблематики адміністративних правовідносин в даній сфері, особливу увагу присвятити суб'єктному складу останніх, який визначає зміст

досліджуваних відносин. Важливість вирішення даного питання полягає в тому, що, по-перше, суб'єкти банківської системи наділені особливими правами та обов'язками під час участі в адміністративних правовідносинах, виконання та реалізація яких прямо впливає на забезпечення ефективності державного регулювання у банківській діяльності, по-друге, внаслідок законодавчих змін багато наукових напрацювань з приводу суб'єктів адміністративно-правового регулювання банківської діяльності втратили актуальність. Крім цього, серед багатьох науковців немає єдності щодо визначення конкретного переліку суб'єктів банківської діяльності і, відповідно, адміністративних правовідносин у даній сфері.

Тому нового комплексного дослідження потребує суб'єктний склад адміністративних правовідносин у сфері банківської діяльності, права та обов'язки цих суб'єктів, особливі характеристики і статус цих суб'єктів, їх системність та особливості реалізації прав та обов'язків досліджуваних учасників адміністративних правовідносин у сфері банківської діяльності.

Дослідження поняття суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері банківської діяльності дозволить ширше осмислити зміст відповідних відносин і дасть змогу переглянути вже наявні тези вчених на предмет їх обґрунтованості та відповідності нормам законодавства України.

Аналіз дослідження даної проблеми. Суб'єктний склад адміністративних правовідносин у сфері банківської діяльності в тій чи іншій мірі досліджували такі науковці у сфері адміністративного права, як Т.М. Власова, А.Г. Баришніков, А.М. Гольцева, В.К. Грошева, І.Б. Заверуха, В.К. Колпаков, Д.М. Лук'янець, В.П. Нагребельний, В.Ю. Оксін, О.П. Орлюк, О.М. Селезньова, М.В. Сідак, М.В. Старинський, М.І Трипольська, Г.Ю. Шемшученко та інші. Все ж, вказані дослідження сформували вагому теоретичну систему знань у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Не применшуючи ролі наведених наукових розробок, зазначимо, що внаслідок змін адміністративного законодавства, яке регулює відносини у сфері банківської діяльності, неузгодженостей та суперечностей тез

вчених щодо досліджуваного поняття, розвитку наукових поглядів, дана проблематика потребує переосмислення, яке може бути здійснено шляхом проведення нового комплексного дослідження з урахуванням сучасних змін. Тому, обрана тема дослідження є актуальною та спрямована на оновлення наукових знань й усунення наявних прогалин щодо адміністративних правовідносин у сфері банківської діяльності.

Суб'єкт – термін, походження якого має коріння з латинської мови «subjectum», під яким розуміється те, що лежить внизу, перебуває в основі. З точки зору філософії – поняття, яке означає наділену чуттям і розумом істоту (душу), що пізнає світ – себе, Абсолютну Істину (Бога), тощо. Філософський енциклопедичний словник дає наступне значення даного поняття: суб'єкт – це особа, організована група осіб, соціальна, етнічна та політична спільнота, суспільство загалом, що здійснюють властиву їм діяльність, спрямовану на практичне перетворення предметної дійсності, теоретичне й духовно-практичне освоєння об'єктивної реальності; носій означених якостей, що уможливають виконання ним суспільно значущих функцій [1, с.613]. Таким чином в загальному вигляді суб'єкту характерні властивості, що сприяють виконання певних суспільно значущих функцій, впливу на суспільне середовище з метою його зміни. Мало того, суб'єкт повинен мати фактичну можливість реалізувати відповідні зміни об'єктивної дійсності, що детермінує його домінуючи роль в середовищі існування.

Ключовим в розумінні суб'єкта з правової точки зору є ознака носія прав та обов'язків і фактичного володіння останніми, яке відображено в ознаці правосуб'єктності.

Суб'єкт адміністративних правовідносин є похідним від поняття суб'єкт адміністративного права, яке, в свою чергу, є похідним від поняття суб'єкт права. Тому в першу чергу необхідно продемонструвати різницю між наведеними поняттями.

М. М. Марченко зазначає, що суб'єктами права є особа або організація, за якими держава визнає здатність бути носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків [2, с.591]. Аналогічної за змістом точки зору притримується В.С.

Нересеянц [3, с. 132]. Відповідний підхід походить від концепції позитивного права та є обґрунтованим щодо адміністративного права, оскільки останнє чітко пов'язане з встановленими у законодавстві повноваженнями. Проте сучасні тенденції демократизації суспільних відносин, в тому числі, і адміністративних правовідносин у сфері банківської діяльності вносять певні корективи та сприяють все більшому зверненні уваги на доктрину природного права. З цієї доктрини випливає один з принципів адміністративного права, який полягає в тому, що ніхто не може бути примушений робити те, що прямо не передбачено в законодавстві. Виходячи з цього не можна, на нашу думку, безумовно прив'язувати права та обов'язки суб'єктів права до санкціонування державою.

С. І. Архипов стверджує, що суб'єкт права як сукупність відповідних юридичних зв'язків – це правова особистість, її інтереси та намагання, що об'єктивовані ззовні [4, с. 13-23]. Погоджуємось з таким філософським трактуванням суб'єкта права, проте відповідне формулювання вченого дещо спрямовує думку на те, що сам суб'єкт вважається певною абстрактною сукупністю прав та обов'язків, в яких реалізується особистість. Натомість сама особа є носієм прав та обов'язків та визначає її реалізацію, а не навпаки.

С. С. Алексеев відзначає, що суб'єкт права – це особи, які володіють «правосуб'єктністю», тобто громадяни, організації, суспільні утворення, що можуть бути носіями прав та обов'язків, брати участь у правових відношеннях [5, с. 70]. Виклад даного поняття в цьому випадку є вкрай влучним, зробленим логічно, що є, як на нас, перевагою тези науковця над іншими наведеними визначеннями.

До розуміння вужчого поняття – суб'єкта адміністративних правовідносин, сформувався практично єдиний загальноприйнятий погляд науковців у сфері адміністративного права, який може відрізнитися несуттєвими особливостями у визначенні даного поняття. На думку цитованого С.С. Алексеева, суб'єкт адміністративного права – носій передбачених адміністративно-правовими нормами прав і обов'язків в сфері державного управління й місцевого

самоврядування, здатний реалізовувати права та виконувати зобов'язання [6, с. 28]. Відповідне розуміння вкрай влучно відображає сферу використання поняття – адміністративно-правового регулювання. На думку Ю.М. Фролова, суб'єкт адміністративного права – самостійна особа, яка володіє адміністративною правосуб'єктністю, тобто є носієм суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, передбачених нормами адміністративного права, і має потенційну здатність реалізовувати власну волю у адміністративно-правових відносинах [7, с. 551]. Таким чином відповідне розуміння конкретно підкреслює особливість поняття суб'єкта права, яка відрізняє його від поняття суб'єкта правовідносин – в першому випадку така можливість є потенційною. До поняття правосуб'єктності, через яке визначено суб'єкта права повернемося в процесі подальшого аналізу джерел.

В свою чергу, В.Б. Авер'янов під суб'єктами адміністративного права розумів учасників суспільних відносин, що мають суб'єктивні права та виконують юридичні (суб'єктивні) обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормам [8, с. 189]. Формулювання «мають» та «виконують», на нашу думку, більш доцільно замінювати у визначенні даного поняття, формулюванням «носії», як це зроблено у інших визначеннях, з метою підкреслити, що такі права і обов'язки є потенційною можливістю суб'єкта, яка існує до участі в адміністративних правовідносинах, а під час такої участі останні підлягають реалізації. Саме так, як і попередні вчені, визначає суб'єктів адміністративних правовідносин В.К. Колпаков, розуміючи під цим поняттям носіїв прав та обов'язків щодо державного управління, які передбачені нормами адміністративного права, а також здатних надані права реалізовувати і відповідно виконувати покладені обов'язки [9, с. 46]. Використання формулювання «здатних» влучно вказує на дієздатність як обов'язкову характеристику адміністративної правосуб'єктності, без якої особа не може бути суб'єктом правовідносин загалом. В свою чергу формулювання «покладених» відображає адміністративний аспект даної проблематики – адміністративні зобов'язання «покладені» на

відповідних суб'єктом нормами законодавства не залежно від їх власної правової волі, а в інших галузях права такі зобов'язання зазвичай виникають на добровільних рівноправних основах.

Т.О. Мацелик, здійснюючи наукові розробки щодо питання суб'єктів національного адміністративного права, зазначає, що суб'єктом адміністративного права можна вважати самостійну, незалежну в межах закону, правову особу (індивіда, організацію), якій властиві власні воля, інтереси та цілі, (відповідне проявляється у адміністративній правосуб'єктності) і яка має можливість вступати в адміністративні правовідносини [10, с. 160]. Н.О. Армаш зазначає, що суб'єктом адміністративного права є юридичні або фізичні особи, які є носіями прав та обов'язків з приводу здійснення державного управління, що передбачені нормами адміністративного права, й мають здатність надані права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати [11, с. 17]. Відповідні визначення мають право на існування та суттєво не відрізняються від попередньо наведених тез науковців. Мало з того, деякі елементи визначень є співзвучними з наведеними вище думками інших науковців. Таким чином ще раз підтверджується однозначність розуміння аналізованого поняття в доктринер адміністративного права.

В.К. Колпаков і О.В. Кузьменко акцентують увагу на розрізненні понять «суб'єкт адміністративного права» і «суб'єкт адміністративних правовідносин». Суб'єкт адміністративного права, на думку науковців, має лише потенційну можливість бути учасником адміністративних правовідносин. У деяких випадках останній може й не брати участь в адміністративних правовідносинах. Наводиться приклад, відповідно до якого громадянин не чинить адміністративних правопорушень, то він не є суб'єктом адміністративних відносин. Іншим прикладом вчені зазначають випадок, коли громадянин України, який перебуваючи за межами держави, може теоретично в жодних адміністративно-правових відносинах не брати участі, відповідно й не бути їх суб'єктом, проте суб'єктом адміністративного права він є, оскільки його як громадянина адміністративно-правові норми наділили комплексом прав та обов'язків. Ці наведені вченими приклади наглядно

демонструють різницю між аналізованими поняттями. При цьому, резюмуючи, науковці зазначають: суб'єктом адміністративних правовідносин потрібно вважати фактичного учасника правових зв'язків у сфері управління, тобто такого, що обов'язково бере в них участь [12, с. 74-75]. Як на нас, дане визначення можна було б частково оптимізувати, зазначивши, що такий суб'єкт є фактичним учасником саме державного управління та доповнивши це поняття рядом інших характеристик, які розкриємо під час авторського визначення досліджуваного поняття.

Колектив авторів під керівництвом В.Б. Авер'янова визначає під суб'єктом адміністративних правовідносин фактичного носія правових зв'язків, тобто такого, що обов'язково бере реальну участь в них [8, с. 95]. Таким чином наголошується, що суб'єктом правовідносин є особа, що фактично бере в ній участь, чим робиться наголос на різниці даного поняття від поняття «суб'єкт адміністративного права». На нашу думку, доцільніше визначати суб'єкта адміністративних правовідносин саме як носія прав та обов'язків, а не «правових зв'язків». В другому випадку таке розуміння можна застосувати до суб'єкта адміністративного правовідношення.

І.А. Артеменко визначав суб'єкта адміністративних правовідносин як учасника суспільних правовідносин, який наділений відповідними суб'єктивними правами і юридичними обов'язками, що встановлені у адміністративно-правових нормах [13, с. 194-195]. Подібну за змістом позицію в цьому контексті висловлювала Н.Р. Нижник [14, с. 96-97]. Відповідно, зазначено, що такою особливістю адміністративних правовідносин є участь суб'єкта у адміністративних правовідносинах, що відповідає змістовому акценту зробленому попередньо наведеним вченим.

Д.М. Павлов, зазначав, що суб'єктом адміністративно-правових відносин потрібно визначати суб'єкта, наділеного державно-владними повноваженнями та на якого нормами адміністративного права покладено визначені обов'язки щодо здійснення управлінських функцій [15, с. 23]. Відповідне

визначення викладено з точки зору концепції моносуб'єктності адміністративних правовідносин, відповідно до якої одним учасником є суб'єкт владних повноважень, а другим учасником підвладний об'єкт, який не наділений ознаками суб'єктності. Не можемо погодитись з даною точкою зору, оскільки ми є прихильниками концепції дуалістичної суб'єктності учасників адміністративних правовідносин, про що нами вже зазначалося.

Отже, під суб'єктом адміністративних правовідносин розуміємо осіб, які наділені адміністративною правосуб'єктністю, а саме суб'єктів владних повноважень, фізичних та юридичних осіб, які фактично є учасниками цих відносин та реалізують повноваження, юридичні права, виконують юридичні обов'язки в них та несуть адміністративну відповідальність згідно з законодавством України. Використання у визначенні формулювань «виконують» та «реалізують» замість «є носіями» дозволяє в повній мірі відокремити поняття «суб'єкта правовідносин» від «суб'єкта права», оскільки вказують на те, що бути суб'єктом правовідносин означає фактичну участь у них, якою є по суті реалізація прав (повноважень, якщо це стосується суб'єкта владних повноважень) та виконання юридичних обов'язків.

Більш вузькою категорією є «суб'єкт адміністративних правовідносин у сфері банківської діяльності». Це поняття впливає із обмеженого кола адміністративних відносин – тих, які реалізуються в процесу банківського регулювання, нагляду та контролю. Тому окреслювати дане поняття необхідно характеризуючи сферу реалізації правосуб'єктності, виходячи із розуміння даної категорії.

Таким чином, під суб'єктом адміністративних правовідносин у сфері банківської діяльності розуміємо осіб, які є суб'єктами владних повноважень та учасниками банківської системи, які фактично реалізують в цих правовідносинах повноваження та права, виконують юридичні обов'язки щодо банківського регулювання, нагляду та контролю за банківською діяльністю, що здійснюється банками та філіями іноземних банків, які створені і діють на території України відповідно до законодавства України, з надання банківських послуг шляхом

здійснення відповідних банківських операцій, а також діяльністю щодо загального управління банківською системою та контролю за її діяльністю.

Висновки. Таким чином, суб'єкти адміністративних правовідносин у банківській сфері є носіями прав та обов'язків, на основі яких впорядковується, існує і розвивається банківська система України як неодмінний елемент економічної системи нашої держави.

Література:

1. Філософський енциклопедичний словник / Під ред. В. І. Шинкарука. – К. : Абрис, 2002. – 752 с.
2. Марченко М. Н. Теория государства и права: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 640 с.
3. Нерсесянц В.С. Проблемы общей теории права и государства / В.С. Нерсесянц. – М., 2002. – 832 с.
4. Архипов С.И. Субъект права в центре правовой системы // С.И. Архипов // Государство и право. – 2005. – №7. – С. 13-23.
5. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999р. – 712 с.
6. Павлов Д. М. Адміністративне право : Загальна частина : Конспект лекцій. – К. : МАУП, 2007. – 136 с.
7. Фролов Ю.М. Суб'єкти адміністративного права: сутність та підстави класифікації/ Ю.М. Фролов // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2012р. – № 25. – С. 549-557.
8. Адміністративне право України. Академічний курс: [підручник]: у 2 т.; [ред. Колегія : В.Б. Авер'янов (голова) та ін.]. – К.: Юрид. думка, 2005. – Т. 1 : Загальна частина. – 2005. – 624 с.
9. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен /Валерій Костянтинович Колпаков /Національна академія внутрішніх справ України. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
10. Мацелик Т.О. Суб'єкти адміністративного права: поняття та види / Т. О. Мацелик // Науковий вісник НУ ДПС України. – 2009. – № 3 (46). – С. 159-164.
11. Адміністративне право України: навч. посіб. / [Шкарупа В.К., Коломоець Т.О., Гулевська Г.Ю. та ін]. – К.: Істина, 2007р. – 216 с.
12. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: Підручник. – Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
13. Артеменко І.А. Місце та особливості громадських об'єднань в системі органів публічної адміністрації як суб'єктів адміністративно-

процесуального права / І.А. Артеменко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013р. – №3-1. – С. 193-196.

14. Нижник Н.Р. Государственно-управленческие отношения в демократическом обществе. – К., 1995. – 208 с.

15. Павлов Д. М. Адміністративне право : Загальна частина : Конспект лекцій. – К. : МАУП, 2007. – 136 с.

УДК 342.5(477)

Кобзєва Т. А.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри
адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового
інституту права Сумського державного університету,

СТРУКТУРА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених та чинного законодавства України, розглянута структура фінансової системи України. Надано авторське бачення щодо тлумачення поняття «структури фінансової системи» Наголошено, що структура фінансової системи зорієнтована, в першу чергу на те, щоб реалізувати її головну мету, тому кожна структурна складова фінансової системи в тій чи іншій мірі виконує завдання, які ставляться державою з метою її реалізації. Доведено, що умовно структура фінансової системи складається з двох ключових елементів: національних фінансів та міжнародних фінансів.

Ключові слова: фінанси, фінансова система, структура фінансової системи, національні фінанси, міжнародні фінанси.

В статтє, на основе анализа научных взглядов ученых и действующего законодательства Украины, рассмотрена структура финансовой системы Украины. Предоставлено авторское видение толкования понятия «структуры финансовой